

РОЗДІЛ II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МОРФОЛОГІЇ

Анатолій Загнітко

УДК 81'23

**ВІДМІНКОВА КОНЦЕПЦІЯ ЮРІЯ ШЕВЕЛЬОВА :
БЕЗПРИЙМЕНИКОВІ РОДОВИЙ І ЗНАХІДНИЙ**

Розглянуто особливості кваліфікації Юрієм Шевельовим безприйменникових родового і знахідного відмінків у відмінково-іменниковій системі з послідовним окресленням основних та неосновних виявів різних семантичних різновидів родового постдієслівного. Основну увагу сконцентровано на аналізі поглядів Ю. Шевельова на закономірності реалізації семантичного навантаження іменникового родового відмінка з виявом його основних діапазонів наближення чи віддалення, а також регулярності форм родового у постлексемній позиції дієслів відмовлення, віднімання, страху, встановленням сфер поширення чи звуження окремих реалізацій та відбиття в лексикографічній практиці.

Ключові слова: відмінок, родовий відмінок, знахідний відмінок, родовий об'єкта, знахідний об'єкта, лексемна позиція, постлексемна позиція.

Розгляд іменниково-відмінкових особливостей вимагає постійної уваги, тому що в системі відмінків спостережувано процеси активної трансформації, набуття відмінковими формами вторинних функцій. Водночас актуалізованими є процеси формальної реалізації тих чи тих відмінків, оскільки видозміна формального вияву відмінків посилює міжвідмінкову конвергенцію, що особливо легко простежити в еволюції загального поля формалізації відмінків і на тлі флексійного звуження окремого відмінка. Вивченню відмінків, їх теоретичному осмисленню присвятили свої фундаментальні дослідження О. Потебня (Potebnya), Є. Тимченко (Tymchenko "Funktsii Genetiva", "Akuzatyv"), Є. Курилович (Kurylowicz "Dérivation", "Le Problème"), І. Вихованець (Vykhovanets') та ін. Окремо розглянуто статус родового і знахідного в загальнограматичному полі з актуалізацією сили й навантаження прийменникового і безприйменникового вираження, окресленням їхньої нормативної та ненормативної практики (Tymchenko "Funktsii Genetiva", "Akuzatyv"). Особливої уваги вимагає студіювання граматичної концепції Ю. Шевельова і розкриття тлумачення лінгвістом родового та знахідного безприйменникових, що дає змогу виявити закономірності наукового підходу дослідника до розгляду іменниково-відмінкової системи української мови через призму внутрішньореченнєвого статусу заявлених форм і концептуальний підхід до встановлення 1) позиційного статусу відмінкової форми; 2) розкриття регулярності постдієслівного вияву форм родового чи знахідного безприйменникових; 3) навантаження дієслівних лексем у синтагмі з відмінковими формами; 4) діагностування семантичної ємності аналізованих дієслів і частотність їхньої сполучуваності з іменниково-відмінковими формами; 5) діагностування напрямів розширення семантичного простору дієслівних лексем і закономірностей вираження рівнобіжності відмінкових форм. Констатований перелік питань підтверджує **актуальність** пропонованого студіювання. **Метою** наукового розгляду є встановлення статусу родового і знахідного безприйменникових у граматичній концепції Юрія Шевельова з простеженням їхнього навантаження у внутрішньореченнєвій структурі та з'ясуванням індексів регулярності у постдієслівній позиції. Відповідно основними **завданнями** аналізу є: 1) встановлення основних кваліфікаційних вимірів родового і знахідного безприйменникових у граматичній концепції Юрія Шевельова; 2) розкриття напрямів співвідношення семантичних обсягів родового і знахідного у внутрішньореченнєвій структурі; 3) дослідження тенденцій і напрямів розширення і звуження семантичної ємності дієслівних лексем із валентнозумовленими родовим і знахідним безприйменниковими. **Новизну** студіювання мотивовано тим, що вперше в лінгвістичній науці ґрунтовно розкрито особливості тлумачення Юрієм Шевельовим родового і знахідного безприйменникових іменникових відмінків із послідовним встановленням тенденцій до звуження вияву родового безприйменникового іменникового об'єкта. **Теоретичне значення** аналізу визначувано обґрунтуванням кваліфікаційних і класифікаційних параметрів родового і знахідного безприйменникових іменникового об'єкта в граматичній концепції Юрія Шевельова, розкриттям тенденцій семантичного розширення / звуження активно валентних дієслів із постлексемним виявом родового об'єкта. **Практичне значення** дослідження окреслювано можливостями використання його результатів у вивченні синтаксису української мови та історії мовознавчих концепцій в університетській практиці.

У кваліфікації іменникових відмінків здебільшого мають опертям їх словозмінний статус, що відображає синтаксичний статус іменникового слова в межах цілого речення та відношення залежності в межах окремих словосполучень і має регулярні засоби вираження, пор.: *будинку* → *кімната будинку*, *верби* → *гілка верби*, *книжки* → *сторінка книжки*, *села* → *вулиця села*, *ставка* → *берег ставка*, *стілця* → *ніжка стільця*; *будинок* → *проектувати будинок*, *вербу* → *посадити вербу*, *книжку* → *читати книжку*, *село* → *відчувати село*, *ставок* → *бачити ставок*, *стілець* → *майструвати стілець*. Граматична теорія відмінків має тривалу історію – від античних і до сьогоденні. У сучасній лінгвістиці відомим є погляд на категорію відмінка як необчислювану, що аргументовано постулює І.О. Мельчук: «...число 2 є теоретичним мінімумом відмінків у відмінковій системі,

число 46 (табасаранська мова – А.3.) постає відомим для нас максимумом (теоретичного максимуму для числа відмінків у мові не існує)» (Mel'chuk 334). До шести класично вирізнюваних у російській мові повних відмінків науковець додає чотири часткових відмінки: партитив (*немного сахара*), локатив (*в лесу*), вокатив (*мам!*) та аднумератив для трьох іменників (числівник + *шага, ряда, часа*) (Mel'chuk 340). Визначальним критерієм формальної (формалізованої) кваліфікації відмінка є регулярність вираження морфологічного значення відповідною флексією, остання сигналізує про синтаксично залежний вияв іменника: *Звихнувся хлопець* (Andriyashuk 28) (*хлопець* → називний); *Неподалік різко пригальмувала маршрутка, миттєво відреагувавши на помах руки хлопця з заплічником за спиною* (Vdovychenko 56) (*хлопця* → родовий); *Ми з Миколою перезирнулися, він тут же пустився навздогін хлопцям* (Andriyashuk 44) (*хлопцям* → давальний); *Старий чогось згадав маленького веснянкуватого хлопця з-під Бережан* (Andriyashuk 87) (*хлопця* → знахідний); – *Ви зустрічаєтеся з тими хлопцями, з котрими познайомилися в Деркачука? – запитала Марійка* (Andriyashuk 48) (*хлопцями* → орудний); *Спи, хлопче* (Andriyashuk 71) (*хлопче* → кличний).

Юрій Шевельов в іменниковому просторі визначає сім відмінків (Zahnitko “Gramatychna” 9–14), кожний з яких має особливості формальної реалізації, значеннєвого і функційного вияву, парадигму синтаксичних залежностей. Остання у тлумаченні відмінків у теорії лінгвіста є визначальною, що стає підґрунтям для вирізнення керованих дієсловом, іменником, прикметником і зрідка прислівником іменників. Розпочинаючи аналіз особливостей керованості іменників із форм знахідного як найтипівішого і найсильнішого в позиції дієслівного керування, Ю. Шевельов констатує, що така властивість є регулярною в разі реалізації ним функції об'єкта при перехідних (транзитивних) дієсловах: *Він кидав рукавичку в обличчя рицаря, а потім вони мчали, схиливши списи, через курне поле назустріч один одному* (Akimov 21); *Замолоду я був мисливцем і слідопитом. Кидав свій важкий бойовий спис на вісімдесят великих кроків* (Akimov 32); *В садок прибігли маленькі діти, вони кидали хліб і зерна* (Andersen 29); *Княгиня швидко і хазяйновито роззирається навколо, кидає на підлогу набиті якимось лахміттям пакунки* (Andrukho vych “Zhinky” 56); *Вони пережили ціле бабине літо: вистромивши голови з вікна, ловили губами мокрі павутинки, на яких летіли невидимі павучки, нюхали листя, шаруділи ним, кидали каштани в калюжі і в небо* (Andrukho vych “Zhinky” 41) і под. У семантиці знахідного об'єкта вирізнено результативний (постає внаслідок реалізації дії суб'єктом): *Я пишу мемуари* (Andrukho vych “Zhinky” 48); *«Я написав справжнього травневого віруша і, гадаю, він буде доречним», – оголосив Хомський* (Andrukho vych “Tayemnytsya” 39); *Це вежа, яку будують десять тисяч років* (Andrukho vych “Tayemnytsya” 56); *Аж ось 1910 року і в нашому місті збудували першу електростанцію* (Antonenko-Davydovych 99); *Пані та урядові панночки встигли мед зварити* (Buz'ko 81); *«Я тут бобу трохи зварила, – сказала жінка. – З'їж щось»* (Vynnychuk), а також об'єкт внутрішніх процесів суб'єкта: *Кібець комуся лапки плете і думу думає...* (Bahryanyu 96); *Я сиджу на камені над водою, дивлюся на ніжно-зелене пагіння очерету, думаю думу* (Berdnyk 77); *Можна все своє життя прожити в одному з українських міст і не знати української мови* (Antonenko-Davydovych), в яких знахідний об'єкт, повторюючи корінь дієслова, утворює з ним смислово цілісність, а в стилістичному вимірі є плеоназмом.

Родовий і знахідний відмінки Ю. Шевельов аналізує в межах придієслівного безпосереднього (Shevel'ov 202–208), прийменникового безпосереднього керування (Shevel'ov 208–211), посереднього прийменникового керування (Shevel'ov 211–218), особливості ж парадигматики розглянуто в межах загальноіменникового відмінювання (Shevel'ov 218–242). У висвітленні придієслівного безпосередньо керованого родового Ю. Шевельов наголошує, що форма родового сигналізує: «дія 1) охоплює предмет тільки частково або 2) на своєму шляху до предмета зустрічає перешкоди» (Shevel'ov 203), що стає опертям розмежування родового «частковості» – партитивності та родового заперечного («родовий відмінок об'єкта в заперечних конструкціях»): *Один брат ваш буде ув'язнений в домі вашої вартти, а ви йдіть, принесіть хліба для заспокоєння голоду ваших домів* (Bibliya 49); *Большаков глянув заплавленими жиром очима на мене й, одразу визначивши з мого обличчя бридку йому 58-му статтю, скривився й сердито забурчав: – Води принеси! Хіба не бачиш – карафка порожня?* (Antonenko-Davydovych 101) – родовий партитивний; *І знову спливають дні, тижні, місяці, нічого доброго не приносячи і нічого не обіцяючи; Навіть ніч не приносить жаданого забуття; Скільки вже дадуть за тую хустку, по совісті, більше півлітра, знаю, не приносив* (Drozd 93); *Килина на поле чухрає колосків збирати, їй на те щастило: не проходило того дня, щоб вона з півклубка пшеничних колосків додому не принесила* (Mugnyu 88); *Я вам ніколи не приносив ні матерії на рясу, ні рому, ні червінців*. Відомо річ, хто потаснці носить чорноризцям червінці...; *Випили потім по чарці наливки, а більше пляшок не приносили* (Nechuy-Levyts'kyu 87) – родовий заперечний.

До заявлених двох функцій придієслівного безпосередньо керованого родового Ю. Шевельов додає 1) родовий віддалення та 2) родовий наближення, що є регулярними з дієсловами відповідної семантики (*уникати, триматися*): *Тоді скіфський цар почав заманювати персів у землі тих племен, що досі уникали раті; Він [Рогволод] уникав Ждана, не хотів бачити й улюбленого скомороха* (Bilyk 156); *Знайомих я уникаю, а вечорами граю у клубі* (Vynnychenko 55); *Агент сердечно вітається з Погибою і, мов легковажна дівчина, все тримається його рукава* (Stel'makh 87). Для лексеми *уникати / уникнути* форма керованого родового є основною для обох його значень: ‘1. Намагатися не спілкуватися з ким-небудь, цуратися когось, не бажати чогось’ (*Завжди після таких роздумів його [Дорошеві] робилося легше, і якщо раніше він уникав людей і тримався одинаком, то тепер, навпаки, горнувся до них* (Tutyunnyk 44); *Як звірик, став хлопець чуткий до шумів і від кожного тупоту чужих кроків потихеньку віддалявся в хащі, уникаючи всіх* (Barka 91); *Він уникає*

мене поглядом, і я його добре розумію (Dimaiov 87)) з відтінками а) ‘Намагатися відсторонитися від якихось дій, участі в якійсь справі, роботі’ (Геолог помітно конфузився і **уникав розмов** (Vladko 99); Погляд буде моїм основним порятунком усі три місяці, бо з його допомогою мені вдаватиметься **уникати** подібних безсенсовних **розмов** (Andruxhovych “Zhinky” 81); б) ‘З певних причин не вживати, не використовувати чого-небудь, утримуватися від чого-небудь, обходитися без чогось’ (Після пригоди з ранковою чашкою я намагався **уникати алкоголю** (P'nuts'kyu 257); *Різноманітність еквівалентів дає змогу **уникати повторів**, від чого переклад художнього твору тільки виграє* (“Ukrainian Scientific Terminology”)) і ‘2. Беретися (у 2 знач.), рятуватися від чого-небудь’, що відбито в лівобічній частині словникової статті: 1) → *кого, чого* і 2) → *чого* (SUM (11) 10: 448), пор.: *Для профілактики бешихи треба **уникати простуди**, тримати в чистоті шкіру, зокрема рук* (Skachko 92); *Найчастіше на грип хворіють діти та люди зі слабким імунітетом. Медики радять їсти більше вітамінів, **уникати протягів** та частіше мити руки й продукти (Ukrayina Moloda).*

Для дієслова ж *триматися* з його 10 значеннями форма родового відмінка властива лише для окремих із них: ‘1. Схопившись, учепившись за кого-, що-небудь, зберігати якесь положення; держатися’ → *кого, чого*: *Хлопчик **тримався** мами, боячись дивитися по боках, аби не загубити її в цьому величезному потоці людей* (А. Яна); ‘7. Дотримуватися певного напрямку або орієнтирів у русі’ → *перев. чого: Парубок схоплюється на ноги, і вони рушають лугом, тримаючись обіч густого жита* (Kucher 237) з відтінком ‘Перебувати поблизу когось, чогось або де-небудь; іти поруч, слідом, не відстаючи’ → *кого, чого: Вустимко якусь мить вагається – **тікати від матері чи триматися її** (Bahmut 101); Ми не лісники, щоб свої ділянки триматися* (М. Шеремет); ‘перен. 8. Чинити, діяти згідно з чим-небудь’ → *чого: Триматися канонів, як сліпий цінка, теж не слід, бо тоді ніколи не виростеш з школярських штанив* (Zahrebel'nyu 198) із відтінком ‘кого, чого’. Перебувати поблизу когось, чогось або де-небудь; іти поруч, слідом, не відстаючи’: – *Ну, добре. Ви вже тільки заждіть, поки я зроблю покупки... – І я з вами піду... я вже буду **триматися вас**, як сліпий плота, а то знов загублю де...* (М. Коцюбинський) (SUM (11) 10: 263).

Форма родового об'єкта виступає регулярно, за твердженням Ю. Шевельова, також із дієслівними лексемами відмовлення, віднімання, страху (*зрікатися, цуратися, позбавлятися, позбуватися, боятися, лякатися, соромитися*). Як свідчать спостереження, дієслова відмовлення *зрікатися, цуратися* мають частотний вияв постлексемної керованої форми родового відмінка: *Син у Москві **зрікався** свого батька контрреволюціонера* (Antonenko-Davydovych); *Нехай вони вояки молоді, недосвідчені, зелені юнаки, то тим більше не смів він їх **зрікатися*** (Bahryanyu 132); *Диво дивне, як легко сини волі **зрікаються** найдорожчого?* (Berdyuk 161); *А ми вам наказуємо, браття, Ім'ям Господа Ісуса Христа, щоб ви **цуралися** кожного брата, що живе по-ледачому* (Bibliya 801); *Через оту свою приязнь до книжок вона досі **цуралася хлопців*** (Buz'ko 97). У лексикографічних працях лексема *зрікатися* у значенні ‘1. Відмовлятися від чого-небудь; свідомо позбавляти себе чогось’ (Для святого спокою **зрікаються** власного **щастя** (Lerkuu 421); Він [Михайло] махнув рукою, неначе б **зрікався грошей** (Kobulyans'ka 188); Хоч і як дорожу я життям моєї матері, рад би їй самого неба прихилити, але тут і в тім разі я **зрікаюся** вашої **помочі**, не годен її приймати (Kobulyans'ka 201)) із відтінками: а) ‘Відмовлятися від своїх прав на що-небудь (перев. на престол, духовний сан і т. ін.)’, пор.: *Угорська королева Ізабелла спробувала була ... визволитися з-під Сулейманової опіки, уклала таємну угоду з Фердинандом, згідно з якою **зрікалася сану**, отримувала для себе Себежське князівство* (Zahrebel'nyu 311); б) ‘Поривати родинні або інші стосунки, оголосивши близького чужим’ (*Діти **зрікалися батьків** і йшли добровільно у воєнізовані інтернати* (Vunnychuk 121); *Гетьман, видно, дійсно полюбив Мотрю і **зрікався її** не хоче* (Lerkuu 159)); в) ‘Відмовлятися від своїх попередніх висловлювань, переконань, поглядів і т. ін.’ (*На допитах Шевченко відмовився **зрікатися** своїх поглядів і не виказав нікого з членів братства, поведився мужньо, не боявся сказати жандармам правду про жахливе становище простого народу в Україні* (“Ukrayins'ka Literatura”)); *Володимир Сосюра добре усвідомлював, що при радянській владі втрачає творчу свободу, змушений **зрікатися** глибинних переконань, свого минулого, і змалював власне становище таким чином: Навів на мушку знак тризуба, / Нервово оддало в плече... Як молитовно склались губи, / І по щоці сльоза тече* (“Istoriya Ukrayins'koyi Literatury”)); г) ‘Переставати визнавати кого-, що-небудь’ (*Запевняв [Тао], що незабаром я стану свідком його торжества й сам **зречуся** тисячолітніх **мудрувань** софістів та нероб* (Berdyuk 98)) має обов'язкову форму родового із семантикою об'єкта (→ *кого, чого*). Не менш регулярно є форма родового постлексемного при дієсловах *позбавлятися / позбавитися, позбуватися / позбутися* зі семантикою віднімання: – *Треба одного: **Мірошніченка позбавитися*** (Stel'makh “Krov Lyuds'ka” 98); *Старий вояка з плином літ ніби добрішає, **позбавляється категоричності** в судженнях* (Honchar 91); *Деякі із високопоставлених **позбавлялись** небажаних **візитерів*** (Levin 611); *Нещодавно показували, як **позбавлялися** таких **вусів**, як у тебе* (Vdovychenko 56); *Оленько не збирався так просто **позбуватися плаща*** (Vunnychuk 101); *У хаті за столом Батюк зовсім **позбувся соромливості*** (Antonenko-Davydovych 123).

Дієслівні лексеми страху *боятися, лякатися, соромитися* також передбачають регулярний вияв родового об'єкта: *Вовки **бояться вогню*** (Andriyashuk 28); “*Це так, якби ти **боялася дерев**”, – каже мені Марічка* (Andruxhovych “Zhinky” 162); *Ведмідь дуже сильний: він може легко поламати рушницю, розтрити на тріски її кольбу, погнути металеву цівку, але сам **боїться** людського **погляду*** (Antonenko-Davydovych 97); *Він ходив зовсім як несамовитий, і його позападалі очі іноді так страшно блищали, що Гортина часом **лякалась його*** (Novchok 94); *Від хвилювання й замішання вона для чогось іде на другий бік вулиці, машинально **лякаючись трамвайів та візників*** (Vunnychenko 101); *Червоніс [Оксана], одвертається, ніби чогось **нас соромиться***

(Vasyl'chenko 201); *Ти все ж таки мусиш мене соромитись* (Vynnychenko 111); “*Хай ось Росавський розшифрує, він у нас поліглот*”, – кивають копачі на худорлявого бородатого юнака, що й сам, видно, трохи соромитися своєї мудрецької закучерявленої **бороди** (Honchar). Групу дієслів страху можна доповнити лексемами *злякатися* (ізлякатися), *побоюватися*, *страхатися*, *страшитися*, що у своїх значеннях містять регулярну вказівку на відповідний постдієслівний компонент у формі родового відмінка, пор.: *злякатися* (рідко. *ізлякатися*) – ‘Відчути ляк, страх; перелякатися’ (SUM (20) 6: 190): *Батько мій сказав: “Хіба злякаємося тієї жменьки дружинників?”* (Bilyk 28); *Через те, що злякалася поголосу та людської осуди, втратила Гафійка Петра – приятеля* (Buz'ko 113); *побоюватися* – ‘Відчути побоювання; боятися’ (SUM (11) 6: 623): *Коли виникає потреба заявити свою позицію публічно, то, за звичкою побоюючись чогось чи когось, депутати не беруть слова (Viche); страхатися* – ‘1. Відчувати страх перед ким-, чим-небудь, боятися когось, чогось; лякатися’ (SUM (11) 9: 754): *Мій батько, колишній сільський коваль, а тепер простий слюсар невеличкої майстерні, ні покійна мати, що так страхалася панів і всього панського, несподівано прочинилися переді мною* (Antonenko-Davydovych 201); *Згадується Платонова легенда про Андрогіна, Правічну Цілу Людину, страхаючись якої, Зевс розділив її на дві половинки* (Berdnyk 69); *страшитися* – ‘1. Відчувати страх перед ким-, чим-небудь, боятися когось, чогось; лякатися’ і ‘2. Відчувати занепокоєння, неспокій; побоюватися чогось’ (SUM (11) 9: 758): *Хай собі скніє [Емпіс] у вигнанні, хай мучиться докорами сумління і страшиється некла* (Avramenko 29); *Хай навернуться ті, що страшиаться Тебе, Хай моє серце не завіда сором* (Bahirova 77); *Небитий страшиється битого* (Dashvar 122).

Родовий відмінок об’єкта «при дієсловах *ззнавати, завдавати, набирати* (в значенні *набувати*), *учити(ся)*, *почасти* – *грати, танцювати, співати* і т.п.», вважає Ю. Шевельов, є похідним із його первинної функції частковості (партитивності) (Shevel'ov 203), хоча в ілюстративному матеріалі наявні також дієслова *научатися* (*навчатися*), *щебетати*, що, безперечно, доповнюють цю низку лексем: *Розумний педагог знав, що я радо зазнаю будь-якої кари, бо за ідею треба ж постраждати* (Antonenko-Davydovych 188); *Хто дає немаючому, той недостатку не знатиме, хто ж свої очі ховає від нього, той зазнає багато проклять* (Bibliya 97); *Він з'являвся невідомо звідки, завдавав нищівного удару і зникав знов, наче провалювався в безвість* (Vladko 107); *З роками відчуття самоти природним чином набирає форми потреби в рідній душі як дружині, як берегині родинного замишки* (Dzyuba 207); *Нарешті Войцехова й зовсім забрала їх із школи, виправдовуючись перед сусідами тим, що, мовляв, вона ж не збирається вивчати їх на попів і що краще буде після Нового року віддати їх кудись учитися ремесла* (Franko 320); *Літературної праці навчався ти вже й сам* (Bazhan 199); *Навчайтесь життя, яке приведе до миру, щоб володар смерті не скористався вашою безпечністю* (Berdnyk 67); *І твоя доня, як мала пташка канарєчка, сиділа б там та пісень щебетала, ждучи свого батенька сивенького* (Мугнуу 55). У кожного з аналізованих дієслів у лексикографічному тлумаченні не завжди регулярним є наголошення на родовому об’єкта, пор.: у лексем *ззнавати / зазнати* лівобічна частина містить вказівку на регулярність постлексемного родового (→ *чого* (SUM (20) 5: 311)), *завдавати / завдати* – лише в одному із шести: ‘1. *чого, рідко що*. Робити, чинити кому-небудь щось неприємне; заподіювати’ (SUM (20) 5: 209) (*Палив колись і її серце той вогонь, завдавав їй нестерпного й водночас солодкого болю, але про це ліпше не задувати...* (Antonenko-Davydovych 176)); *набирати / набрати* – ‘1. *що і чого*. Брати, збирати яку-небудь кількість чого-небудь’: *І цей ліс, і ця липа, що стільки меду з її бджола набрала, – все це пропаде* (Мугнуу 87); ‘9. *що і чого, перен*. Поступово збільшуючи, досягати потрібного ступеня чого-небудь’: *Операція набирала розмаху, судно аж гуло, люди перекрикувались, розпалюючись у своїм веселім ловецьким азарті* (Honchar 129); *Електричка набирає ходу, тож щоб його не занесло силою прискорення, Толян хапається за спинки сидінь* (Irvanets'172); ‘11. *Набувати якого-небудь вигляду, якої-небудь особливості і т. ін.*’ (SUM (11) 5: 13): *Тоді тільки ідея набирає вартості, коли поростає тілом, переводиться в життя* (Kotsyubyns'kyu 164); *Ви бачите, яких кольорів набирає цей відблиск?* (Zahrebel'nyu 73); *Все набирає значення: слова... усмішка... жест... дошкульність гонориста...* (Yovenko 201); *учитися (вчитися)* – ‘*чого, чому*. Засвоювати які-небудь знання, вивчати що-небудь’ (SUM (11) 10: 737). Істотним є те, що в дієслова *набирати / набрати* лише два з одинадцяти значень містять у лівобічній частині індикатор родового (→ *чого*), поряд із яким наведено й індикатор знахідного (→ *що*), з тією відмінністю, що в першому значенні – на другій позиції з ремаркою (*рідко*), в дев’ятому значенні – форма знахідного розташована на першому місці. В одинадцятому значенні, про яке й говорить Ю. Шевельов, загалом відсутній індикатор родового. Не менш показовим є і дієслово *учитися (вчитися)*, що лише в значенні ‘Засвоювати які-небудь знання, вивчати що-небудь’ містить варіант родового об’єкта (→ *чого, чому*), а у п’ятому відтінку ‘Виробляти у собі які-небудь навички, якість, уміння і т. ін.’ форма родового наявна в лівобічній частині лінійно на першому місці (*чого* і з *інфін.*) (SUM (11) 10: 537). В усіх інших чотирьох відтінках з-поміж сумарно шести наявні зовсім інші: у другому ‘Опановувати навчниками у певній конкретній галузі, набувати уміння робити що-небудь’ – з *інфін.*, у третьому ‘Бути учнем, студентом якого-небудь навчального закладу’ – зовсім відсутні, в четвертому ‘Переїмати які-небудь знання, досвід і т. ін. у кого-небудь’ – це родовий прийменниковий (→ *у кого*), а для шостого ‘Набувати якого-небудь фаху’ таким є знахідний прийменниковий об’єкта (→ *на кого*).

У дієслова *грати* жодне з дев’яти значень не містить у лівобічній частині вказівки на родовий об’єкта (SUM (20): 762–763), лише у відтінку ‘Виконувати яку-небудь роль’ восьмого значення ‘Виступати на сцені зі спектаклями’ наявна вказівка об’єкта (→ *кого, що*), що в цьому разі виражений формою знахідного: *Нам подобається грати героїв із трагічною долею* (Kokotyukha 145); *Галя, що мала грати куму, вийшла на*

авансцену перед публікою, що розсілась напочіпки коло порога (Vasyl'chenko 91). Подібне спостережувано і в лексем *танцювати*, *співати*, адже в дієслова *співати* лише в декількох значеннях відбито в лівобічній частині вказівку на форму знахідного об'єкта (→ *про кого – що*) (SUM (11) 9: 514). Так, у значеннях '2. Голосом виконувати якийсь музичний твір', 'б. Прославляти, оспівувати в своїх віршах, піснях і т. ін. кого-, що-небудь', хоча в шостому значенні регулярнішим є вияв прийменникового знахідного об'єкта (*про кого*), пор.: *Аделя не може мати дітей – і це несправедливо: її делікатні руки створені для того, щоб нести маленькі голівки, ніжний голос – співати колискові на ніч* (Andrukhovych "Zhinky" 129); *Вона співала романси, співала гнучким і глибоким голосом, співала про любов* (Domontovych 133); *В Левка був гарний високий тенор, і він почав співати партію першого тенора* (Nechuy-Levyts'kyu 86), а для *танцювати* лише в одному (першому) з п'яти значень '1. Виконувати танець' (SUM (11) 10: 34) констатовано можливість реалізації постдієслівного об'єкта у формі знахідного відмінка: *Сатурн, котрий вмів танцювати польку, брав їжу тільки з лівої руки і читав газету* (Lerkuu 119); *У нас у Стрию була школа танців, але там вчили танцювати вальс і польку, а я хотів танцювати шейк* (Vdovychenko 69). Твердження Ю. Шевельова про родовий об'єкта в постпозиції аналізованих і подібних дієслів цілком логічно вкладається в схему, якщо форми *вивчити вірша* (Для того, щоб дізнатися, як швидко *вивчити вірша*, необхідно *вивчити психологічні особливості учня* (Viche)), *писати листа* (Мені, як і моїм видатним предкам, теж довелося *писати листа* за море, тільки не подумайте (Honchar 79)) вважати формою родового (пор. думки Б. Антоненка-Давидовича (Antonenko-Davydovych 21). Питання й досі перебуває в активному розгляді – одні лінгвісти вважають такий вияв іменникових форм виявом родового, інші знаходять аргументи для твердження про варіативну реалізацію знахідного: *вірш* ↔ *вірша*, *лист* ↔ *листа* (Vykhovanets' 21).

Розглядаючи закономірності дієслівно керованого родового в лексем на зразок *хотіти*, *бажати*, *воліти*, *прагнути*, *жадати*, *потребувати*, *просити*, *вимагати*, *домагатися*, *запобігати*, *шукати*, *досягати*, *ждати*, *виглядати*, лінгвіст зауважує, що об'єкт у їх постлексемній позиції також має форму родового відмінка, «але тут на нього нашарований інший відтінок значення – а саме значення *мети*, напр.: «Йому так хотілося риби» (Коц.); «Серце моє трудне, чого ти бажаєш?» (Шевч.)» (Shevel'ov 203). Актуалізація заявленої семантики форми постдієслівного іменникового родового є цілком функційною, замкнутою на модальний простір: *Я так хочу коханця, звичайного людського щастя* (Avramenko 196); *Не надто вони бажують порятунку на небесах* (Tyzhden'); *Вони машерують вулицями гордого, древнього й славного українського міста, що до болю, до крику прagne знову волі й блиску...* (Bahryanu 184); *Чекаючи, жадаєш перемін, а настроюючись на їх ритм, оволодіваючи ним, стаєш ближче до вінця* (Andriyashuk 95); *Людський організм потребує твердої води пустель, де він сформувався* (Andriyashuk 108); *Ходжаєв просив Олександра Івановича збудити його о другій ночі* (Antonenko-Davydovych 95); *Треба здійснити те, що народилось зараз, що невпинно росте й вимагає виходу* (Antonenko-Davydovych 187); *Він прочитав, не кваплячись, папірця вдруге, кров ударила до голови, товклася в скроні й заважала тверезо думати, вимагаючи того папірця отак подерти геть на дрібні шматочки* (Bahryanu 163); *Мені написали зі Львова, що ріпники в Бориславі домагаються націоналізації промислів* (Andriyashuk 71); *Якщо й бояться когось, якщо запобігати чиєсь ласки, то лише Аїдової* (Berdnyk 54); *От і зріс козак на славу, Роздобув козацьку справу; Баче шлях широкий в полі Та й пішов шукати долі* (Shchokoliv 91); *Треба шукати людей, яких цькують, кого обривають на півслові і на півкроці* (Andriyashuk 121); *Істини можна досягати, лише стаючи її суттю* (Berdnyk 101); *Він ждатиме тебе на третю ніч після повного місяця* (Bedzyk 91); *З нею виглядає стара рідна ненька. Виглядає синів своїх із солдатів на вороних, на козацьких конях...* (Kulish 119).

Для лексеми *хотіти* з-поміж чотирьох словникових значень лише в одному ('1. Мати бажання, охоту до чогось, відчувати потребу в чому-небудь (в їжі, відпочинку і т. ін.)' (SUM (11) 10: 36)) наголошено на можливості родового (→ *чого*) об'єкта-мети, а в *бажати* – в обох значеннях міститься відповідна вказівка (→ *чого*) '1. Прагнути, мати бажання здійснити, одержати, здобути що-небудь; хотіти' і '2. Висловлювати побажання про здійснення чого-небудь' (SUM (11) 1: 87). У лексемі *воліти*, що витлумачувана через покликання на семантичний простір дієслова *бажати*, також у першому значенні можна прогнозувати наявність у лівобічній частині аналогічної вказівки (→ *чого*), хоча в словнику цього не відбито (SUM (11) 1: 727). Дієслово *прагнути* у значенні '1. Дуже хотіти чого-небудь' містить у лівобічній частині граматичний показник безприйменникового родового (→ *чого*), щодо лексеми *жадати*, то в її чотириккомпонентному значенневому просторі граматичний показник безприйменникового родового (→ *чого*) є регулярним і покриває увесь його семантичний обсяг, те саме спостережувано в чотириккомпонентному семантичному просторі дієслова *вимагати* (SUM (20) 2: 223). Лексема *потребувати* у значенні '1. Відчувати нестачу чогось, необхідність у кому-, чому-небудь' (SUM (11) 7: 423) валентно зумовлює наявність форми родового об'єкта, хоча в словнику цього не відбито. У дієслова *просити* словник містить у лівобічній частині граматичний показник безприйменникового родового (→ *чого, кого*) лише у двох із п'яти значень: '1. Звертатися з проханням до кого-небудь, домагатися чогось; спонукати кого-небудь зробити, виконати щось' і '5. Клопотатися про кого-, що-небудь, заступатися за когось' (SUM (11) 8: 283). Обов'язковим постає вияв безприйменникового родового (→ *кого, чого*) у дієслів *домагатися*, *домогтися* зі значенням 'Наполегливо добиватися кого-, чого-небудь' (SUM (20) 4: 123). Для дієслів *запобігати*, *запобігти* родовий об'єкта властивий лише у двох із чотирьох значень: '3. Здобути, дістати, придбати, знайти кого-, що-небудь' і '4. Намагатися не спілкуватися, не зустрічатися з ким-небудь, уникати когось' (SUM (20) 5: 423), а для лексеми

шукати граматична форма родового об'єкта постає регулярно лише в другому значенні 'Добиватися, прагнути чого-небудь' (SUM (11) 11: 558). Дієслова *досягати*, *досягти* в усьому трикомпонентному семантичному просторі передбачають валентнозумовлений родовий об'єкта (SUM (20) 5: 223), щодо дієслова *ждати*, то в його лексикографічному тлумаченні лише два значення ('1. Перебувати де-небудь, щоб побачити когось, зустрітися з кимсь; чекати, очікувати', зокрема у відтинку 'Розраховувати на чие-небудь повернення, на прихід, появу когось, чогось, на здійснення чого-небудь' і '2. Надіятися на що-небудь, сподіватися чогось; чекати' (SUM (20) 5: 423)) із загальної панорами чотирьох. У дієслів *виглядати*, *виглядити* у словниковій практиці вказано лише форму знахідного об'єкта (SUM (20) 2: 213), що відбито в Національному корпусі української мови. Аналізуючи особливості дієслівно-відмінкового керування заявлених лексем, Ю. Шевельов робить заувагу про те, що окремі з таких дієслів «мають подеколи інше керування: *учитися* чому, *прагнути* до чого, *шукати* за чим» (Shevel'ov 203), наголошуючи на локальному характері останніх, тому «пуристи не радять вживати їх» (Shevel'ov 203). У словниковій практиці дієслово *учитися* має граматичну вказівку обох відмінкових форм – родового й давального (→ *чого*, *чому*), хоча жодного фактологічного підтвердження останній формі не запропоновано (SUM (11) 10: 537), а в лексеми *прагнути* варіант *до чого* констатовано у другому ('Пориватися до чого-небудь') й третьому ('Мати сильне бажання потрапити кудись, опинитися десь') відтинках першого значення та в другому значенні 'Намагатися зробити що-небудь, дбати про здійснення чогось', покриваючи таким чином ширший семантичний простір, ніж граматичний варіант родового об'єкта. Дієслово *шукати* в лексикографічному тлумаченні не містить граматичного показника *за чим*.

Лінгвіст наголошує у своїх заувагах, що дієслова *ждати*, *чекати* передбачають цілком рівнобіжні конструкції на зразок *чекати чого* і *чекати на що* (Shevel'ov 203-204). У словниковій практиці дієслово *ждати* основним має форму знахідного відмінка 'Перебувати де-небудь, щоб побачити когось, зустрітися з кимсь; чекати, очікувати' (→ *кого*), а у відтинку відбито граматичну варіантність (→ *кого*, *що*, *чого*, *на кого* – *що*) 'Розраховувати на чие-небудь повернення, на прихід, появу когось, чогось, на здійснення чого-небудь' (SUM (11) 5: 423): *Я вже багато літ жду Сина Божого* (Berdnuk); *Козаки з нетерпінням ждали команди* (Shklyar 281); *Вона спитала так, як питають прислугу ввічливі пани, наказуючи ждати на себе* (Vynnychenko 74); *Вони ждали на вінду, викликані, очевидно, на черговий контроль до цієї установи* (Bahryanuu 135), а в другому значенні 'Надіятися на що-небудь, сподіватися чогось; чекати' наведено лише родовий об'єкта (→ *чого*): *Тільки з того далекого й заадкового города, в якому ніколи не була, чомусь ждала [Роксолана] щастя для себе й для свого сина* (Zahrebel'nyu 221); *Усі надіються пережити, і всі ждуть кінця* (Andriyashuk 98). Показовішим є статус родового об'єкта в рівноправній позиції зі знахідним об'єкта в дієслова *чекати*, тому що в нього чітко окреслено уже в першому значенні відповідні граматичні маркери (→ *кого*, *чого*, *що*, *на кого* – *що*). Ієрархічно верхинне лексичне значення цієї лексеми 'Перебувати де-небудь, щоб побачити когось, зустрітися з кимсь; розраховувати на появу, прихід кого-, чого-небудь; ждати' (SUM (11) 10: 290) у першій частині повністю повторює тлумачення дієслова *ждати*: *Марічка у своїй смугастій шапочці вже чекає на мене з протилежного боку, зайнята, як завжди, підкручуванням якихось гайок* (Andrukhovych "Zhinky" 108). У другому значенні посилено рівнобіжність обох граматичних форм об'єкта – родового й знахідного (→ *кого*, *чого*, *на кого* – *що*) 'Надіятися на кого-, що-небудь, сподіватися чогось; ждати', що у своїй ємності повторює відповідне значення дієслова *ждати*: *Змайструвавши ляльку-себе, повстромлювала усі голки, які познаходила вдома, і лягла на підлогу чекати вірного кінця* (Antonenko-Davydovych 245). Сюди ж можна додати дієслова зразка *сподіватися* з граматичною варіативністю (→ *кого*, *чого*, *на кого* – *що*): – *Мій Яків – добрий парубок, – знов Чайчиха говорить, – я таки йому од господи сподіваюся долі* (Vovchok 49); *Вкрай заїжджені мерини та кобили, ніби теж сподівалися на щастя, і собі зиркали з-за м'язистих спин у бік Степанової хижки* (Drozd 69).

До висновкових тез ґрунтовного студіювання родового і знахідного безприйменникових іменникових відмінків у граматичній концепції Юрія Шевельова слід зарахувати активізацію постлексемного валентнозумовленого знахідного об'єкта та звуження площин рівнобіжності обох форм у постлексемному вияві. Розширення семантичної опозиції тотожності з-поміж низки дієслівних лексем із можливою реалізацією іменниково-родового об'єкта вияскравлює тенденцію посилення функційного навантаження знахідного об'єкта. Не менш значущим постає і нівелювання значущості іменникового родового безприйменникового і заступання його прийменникового іменникового родового. Водночас актуальним є посилення синкретичності родового об'єкта й мети, де остання маркована функційним статусом окремої пропозиції та скорельована із семантично подібними та функційно відмінними граматичними структурами.

Перспективним є дослідження відмінкової граматичної концепції Юрія Шевельова загалом і ґрунтовний аналіз родового і знахідного прийменникових із послідовним диференціюванням спільного та відмінного в їхньому семантичному навантаженні та функційному вияві. Значущим постає також розгляд загальної еволюції родового і знахідного відмінків із виокремленням етапних моментів розширення / звуження їх внутрішньореченневого статусу, посиленням / спадом рівнобіжності, визначенням знакових моментів експансії знахідного чи родового безприйменникового чи прийменникового у відповідних функціях.

References

- Hjelmslev, Lui. *La Catégorie des Cas : Etude de Grammaire Générale*. Aarhus, 1935. Print.
 Janda, Laura A. *A Geography of Case Semantics : the Czech Dative and the Russian Instrumental*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 1993. Print.

- Kurylowicz, Jerzy. "Dérivation Lexicale et Derivation Syntaxique". *Readings in Linguistics* 2 (1966): 42–50. Print.
- Kurylowicz, Jerzy. "Le Problème du Classement des Cas". *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 9 (1949): 20–43. Print.
- Lavrent'ev, Aleksey. *Kategoriya Padezha i Lingvisticheskaya Tipologiya : Na Materiale Russkogo Yazyka (Category of Case and Linguistic Typology: on a Material of Russian Language)*. Novosibirsk: Novosib. gos. un-t, 2001. Print.
- Mel'chuk, Igor'. *Kurs Obshchey Morfologii (Course of General Morphology)*. Vol. 2. Ch. 2. Moskva; Vena: Yazyki russkoy kul'tury, 1998. Print.
- Mymrina, Dina. "K Voprosu Teorii Padezha (To the Issue of Case Theory)" // *Molodoy Uchenyy (Young Scientist)* 12 (2010): 198–201. Print.
- Peshkovskiy, Aleksey. *Russkiy Sintaksis v Nauchnom Osveshchenii : Populyarnyy Ocherk (Russian Syntax in a Scientific Light: Popular Essay)*. Moskva ; Leningrad: Gosudarstvennoe izdatel'stvo, 1928. Print.
- Potebnya, Aleksandr. *Iz Zapisok po Russkoy Grammatike : Nauchnyy Ocherk (From the Notes on Russian Grammar: Research Essay)*. Vol. 1–2. Khar'kov, 1874. Print.
- Shevel'ov, Yuriy. *Narys Suchasnoyi Ukrayins'koyi Literaturnoyi Movy ta Inshi Linhvistychni Studiyi (1947 – 1953 rr.) (Essay on Modern Ukrainian Literary Language and Other Linguistic Studies (1947 – 1953))*. Kyiv: Tempora, 2012. Print.
- SUM (11): *Slovnnyk Ukrayins'koyi Movy : V 11-y t. (Dictionary of the Ukrainian Language : in 11 Vol.)*. Kyiv: Naukova dumka, 1970 – 1980. Print.
- SUM (20): *Slovnnyk Ukrayins'koyi Movy : U 20-y t. (Dictionary of the Ukrainian Language : in 20 Vol.)*. Kyiv: Naukova dumka; Ukrayins'kyy movno-informatsiynnyy fond NAN Ukrayiny, 2010 – 2016. Print.
- Timchenko, Evgeniy. *Funktsii Genetiva v Yuzhnorusskoy Yazykovoy Oblasti (Genitive Functions in the South-Russian Linguistic Area)*. Warsaw, 1913. Print.
- Tymchenko, Yevhen. *Akuzatyv v Ukrayins'koyi Movi (Accusative in the Ukrainian Language)*. Kyiv: Vyd-vo VUAN, 1928. Print.
- Vykhovanets, Ivan. *Systema Vidminkiv Ukrayins'koyi Movy (The System of Cases in the Ukrainian Language)*. Kyiv: Naukova dumka, 1987. Print.
- Yakobson, Roman. "K Obshchemu Ucheniyu o Padezhe (To the General Doctrine of Case)". *Izbrannyye Raboty (Selected Works)*. Moskva: Progress, 1985. 133–75. Print.
- Zahnitko, Anatoliiy. "Hramatychna Kontseptsiya Yuriya Shevel'ova: Nazyvnyy ↔ Klychnyy u Systemi Imennykovoyi Katehoriynosti (Grammatical Conception of Yuriy Shevel'ov: Nominative ↔ Vocative in the System of Substantial Categoriality)". *Linhvistychni studiyi / Linguistic Studies* 31 (2016): 9–14. Print.
- Zahnitko, Anatoliiy. *Teoretychna Hramatyka Suchasnoyi Ukrayins'koyi Movy. Morfolohiya. Syntaksys (Theoretical Grammar of the Modern Ukrainian Language. Morphology. Syntax)*. Donets'k: TOV «VKF «BAO», 2011. Print.

List of Sources

- Akimov, Ihor. *I Stiny Pakhnut' Sontsem : Zavitayte v Videon. Treba Yty (And the Walls Smell Like the Sun. Visit the Videon. Must Go)*. Kyiv: Molod', 1963. Print.
- Andersen, Hans Krystian. *Hylke Kachenya (The Ugly Duckling)*. Donets'k: Donbas, 1992. Print.
- Andriyashyk, Roman. *Lyudy zi Strakhu (People with Fear)*. Kyiv: Radyans'kyy pys'mennyk, 1966. Print.
- Andruxhovych, Sofiya. *Zhinky Yikhnikh Cholovikiv (Women of Their Men)*. Kyiv: Lileya–NV, 2005. Print.
- Andruxhovych, Yuriy. *Tayemnytsya (The Secret)*. Kharkiv: Folio, 2007. Print.
- Antonenko-Davydovych, Borys. *Za Shyrmoyu (Beyond a Cover)*. Kyiv: Dnipro, 1963. Print.
- Antonenko-Davydovych, Borys. *Yak My Hovorymo (How We Speak)*. Kyiv: Znannya, 1970. Print.
- Avramenko, Oleh, and Valentyn Avramenko. *Sutinky Velykykh (Twilight of Greats)*. Kyiv: Zelenyy Pes: Dzherelo, 2003. Print.
- Bahirova, Vira. *Tarasova Ukrayina (Taras' Ukraine)*. Ivano-Frankivs'k: Play, 2014. Print.
- Bahmut, Ivan. *Zapysky Soldata (Notes of Soldier)*. Kyiv: Dnipro, 1975. Print.
- Bahryanyy, Ivan. *Sad Hetsymans'kyy (Garden of Gethsemane)*. Kyiv: Dnipro, 1992. Print.
- Barka, Vasyl'. *Zhovtyy Knyaz' (Yellow Prince)*. Kyiv: Dnipro, 1991. Print.
- Bazhan, Mykola. *Polit kriz' Buryu (Flying through the Storm)*. Kyiv: Krynytsya, 2002. Print.
- Bedzyk, Yuriy. *Velykyy Den' Inkiv (The Great Day of the Incas)*. Kyiv: Radyans'kyy pys'mennyk, 1970. Print.
- Berdnyk, Oles'. *Chasha Amrity (Amrita's Cup)*. Kyiv: Radyans'kyy pys'mennyk, 1966. Print.
- Bibliya (Holy Bible)* : doslivno perekladena profesorom Ivanom Ohiyenkom iz davn'oyevreys'koyi y hrets'koyi na ukrayins'ku. Kyiv: Dovira, 2002. Print.
- Bilyk, Ivan. *Mech Areya (Arey's Sword)*. Kyiv: Dnipro, 1990. Print.
- Buz'ko, Dmytro. *Chayka (Gull)*. Kyiv: Dnipro, 1991. Print.
- Dashvar, Lyuko. *Ray. Tsentr (Paradise. Centre)*. Kyiv: Planeta, 2010. Print.
- Dimarov, Anatoliiy. *Bil' i Hniv (Pain and Wrath)*. Kyiv: Ukrayina, 2004. Print.
- Domontovych, Viktor. *Bez Gruntu (Without Ground)*. Kyiv: Dnipro, 1999. Print.

- Drozd, Volodymyr. *Lystya Zemli (Leaves of Earth)*. Kyiv: Ukrayins'kyy pys'mennyk, 2011. Print.
- Dzyuba, Ivan. *Na Pul'si Doby : Shtrykhy do Portretiv Pys'mennykiv Narodiv SRSR (On the Pulse of the Day: Sketches to Portraits of the USSR Writers)*. Kyiv: Radyans'kyy pys'mennyk, 1981. Print.
- Franko, Ivan. *Zibrannya tvoriv : U 50-y t. : T. 17 (Collection of Works: in 50 Vol. : Vol. 17)*. Kyiv: Naukova dumka, 1979. Print.
- Honchar, Oles'. *Tsyklon (Cyclone)*. Kyiv: Radyans'kyy pys'mennyk, 1970. Print.
- Il'nyts'kyy, Mykola. *Lyudyna v Istorii : (Suchasnyy Ukrayins'kyy Istorychnyy Roman) (Human in History (Modern Ukrainian Historical Novel))*. Kyiv: Dnipro, 1969. Print.
- Irvanets', Oleksandr. *Luskunchyk-2004 (Nutcracker-2004)*. Kyiv: Fakt, 2005. Print.
- Istoriya Ukrayins'koyi Literatry XIX stolittya (History of Ukrainian Literature of XIX century). In 2 Vol. : Vol. 1. Ed. by M.H. Zhulyns'kyi. Kyiv: Osvita, 2005. Print.
- Kobylyans'ka, Ol'ha. *Tvory: V 2-kh t. : T. 1. (Works: in 2 Vol. : Vol. 1)*. Kyiv: Dnipro, 1983. Print.
- Kokotyukha, Andriy. *Fenomen doktora Khausa : Pravda i vymysel pro henial'noho diahnoista (House MD Phenomenon : Truth and Fiction about the Brilliant Diagnostician)*. Kyiv: Krayina Mriy, 2010. Print.
- Kotsyubyns'kyy, Mykhaylo. *Vybrani Tvory (Selected Works)*. Kyiv: Dnipro, 1974. Print.
- Kucher, Vasyl'. *Tvory: V 5-y t. T. 4 : Trudna Lyubov (Works: in 5 Vol. : Vol. 4 : Complicated Love)*. Kyiv: Dnipro, 1971. Print.
- Kulish, Mykola. *P'yesy (Plays)*. Kyiv: Dnipro, 1990. Print.
- Lepkyy, Bohdan. *Tvory: V 2-kh t. T. 1 : Poeziya. Opovidannya i Narysy, Ist. Povisti (Works: in 2 Vol. : Vol. 1. Poetry. Stories and Essays, Hist. Novellas)*. Kyiv: Dnipro, 1991. Print.
- Levin, Borys. *Veselyy Mudrets' (Merry Wise Man)*. Kyiv: Dnipro, 1990. Print.
- Myrnyy, Panas. *Poviya (Prostitute)*. Kyiv: Derzhkhudvydav, 1964. Print.
- Nechuy-Levyts'kyy, Ivan. *Kaydasheva sim'ya; Het'man Ivan Vyhovs'kyy (Kaydash's Family; Hetman Ivan Vyhovs'kyy)*. Kharkiv: Vesta : Ranok, 2003. Print.
- Shchoholiv, Yakiv. *Vybrane (Selected)*. Kyiv: Dnipro, 1971. Print.
- Shklyar, Vasyl'. *Zalyshenets'. Chornyy Voron (Abandoned. Black Raven)*. Kyiv: Yaroslaviv val, 2009. Print.
- Skachko, Borys, and Halyna Oreshchuk. *Yakby Maty Znala : Narodni Metody Likuvannya Ditey (If Mother Knew: Traditional Methods of Children Treatment)*. Kyiv: Zdorov'ya, 2000. Print.
- Stel'makh, Mykhaylo. *Duma pro Tebe (Thought of You)*. Kyiv: Dnipro, 1984. Print.
- Stel'makh, Mykhaylo. *Krov Lyuds'ka – ne Vodytsya (Human Blood is not a Water)*. Kyiv: Dnipro, 1988. Print.
- Tyutyunnyk, Hryhoriy. *Vyr (Maelstrom)*. Kyiv: Dnipro, 1964. Print.
- Tyzhden' (Week), 2016. Web 26 Aug. 2016.
- Ukrayina Moloda (Youth of Ukraine), 2015. Web 25 Aug. 2016.
- Ukrayins'ka Literatura (Ukrainian Literature): pidruchnyk dlya 10 klasu zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv. Ed. by H.F. Semenyuk. Kyiv: Osvita, 2010. Print.
- Vasyl'chenko, Stepan. *Opovidannya. Povisti. Dramatychni Tvory (Essays. Stories. Dramatic Works)*. Kyiv; L'viv: Kamenyar, 1990. Print.
- Vdovychenko, Halyna. *Piv'yabluka (Half of an Apple)*. Kyiv: Nora-Druk, 2008. Print.
- Viche : zhurnal Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (Viche: Journal of Verkhovna Rada of Ukraine), 2016. Web 26 Aug. 2016.
- Vladko, Volodymyr. *Tvory : V 5-y t. – T. 4 : Fioletova Zahybel'; Zaliznyy Bunt (Works: in 5 Vol. – Vol. 4: Violet Death; Iron Rebel)*. Kyiv: Dnipro, 1971. Print.
- Vovchok, Marko. *Opovidannya, Kazky, Povisti, Roman (Essays, Fairy-Tales, Stories, Novel)*. Kyiv: Naukova dumka, 1983. Print.
- Vynnychenko, Volodymyr. *Sonyachna Mashyna (Sun Machine)*. Kyiv: Dnipro, 1989. Print.
- Vynnychuk, Yuriy. *Lehedy L'vova (Legends of Lviv)*. L'viv: SPOLOM, 1999. Print.
- Yovenko, Svitlana. *Lyubov pid Inshym Misyatsem (Love under Another Moon)*. Kyiv: Ukrayins'kyy pys'mennyk, 1999. Print.
- Zahrebel'nyy, Pavlo. *Dyvo (Miracle)*. Kyiv: Dnipro, 1982. Print.

Надійшла до редакції 18 серпня 2016 року.

CASE CONCEPTION OF YURIY SHEVEL'OV: NON-PREPOSITIONAL GENITIVE AND ACCUSATIVE

Anatoliy Zahnitko

Department of General and Applied Linguistics and Slavonic Philology, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Abstract

Background: Consideration of substantial case peculiarities requires constant attention, as in the case system we can observe the processes of active transformation, case forms acquisition of secondary functions. Meanwhile the formal implementation processes for cases are relevant, as modification of formal case expression increases the intercase convergence that is particularly easy to trace throughout the evolution of cases formalization general field and

against inflexion narrowing of individual case.

Purpose: Establishing the status of non-prepositional Genitive and Accusative in grammatical conception of Yuriy Shevel'ov along with tracing of their load in the inside-sentence structure and clarifying the regularity indices in post-verbal position.

Results: Starting analysis of noun government peculiarities from Accusative form as the most common and most powerful in verbal government position, Yuriy Shevel'ov states that such property is regular in the case of his object functions realization under transitive verbs. In object Accusative semantics there was pointed out the resultive, in which Accusative object, repeating the verb root, forms the semantic integrity with it, and constitutes pleonasm in stylistic aspect.

In the interpretation of by-verbal directly governed Genitive Yu. Shevel'ov emphasizes that the form of Genitive indicates the action covering only part or subject or in its path to the subject encounters obstacles that becomes a foundation for distinction of partitive Genitive and negative Genitive. To declared two functions Yu. Shevel'ov adds 1) removal Genitive and 2) approaching Genitive that are regular for verbs with corresponding semantics, as well as for verbal lexemes of refusal, subtraction, fear.

Discussion: Thorough study of non-prepositional Genitive and Accusative substantial cases in the grammatical conception of Yuriy Shevel'ov showed activation of post-lexeme valence-conventional object Accusative and narrowing of parallelism planes of both forms in post-lexeme appearance. Activation of the semantic opposition of identity among a number of verbal lexemes with possible implementation of substantial Genitive object brings out the tendency of strengthening of object Accusative functional load. Equally important is leveling of significance of non-prepositional substantial Genitive and replacing it with prepositional substantial Genitive. Meanwhile the relevant tendency is the enhance of syncretism of object and purpose Genitive, where the latter is marked by functional status of individual proposition and correlated with semantically similar and functionally different grammatical structures.

Vitae

Anatoliy Zahnitko is Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of NAS of Ukraine, Head of Department of General and Applied Linguistics and Slavonic Philology at Vasyl' Stus Donetsk National University. His areas of research interests include functional linguistics, cognitive linguistics, comparative linguistics, categorical linguistics, lexicographic linguistics, and text linguistics.

Correspondence: a.zagnitko@gmail.com

Natalia Kushch

УДК 81'367. 635

DEFINITION OF PARTICLE AND ITS FUNCTIONAL VARIETIES (WITH RELIANCE ON MODERN UKRAINIAN DISCOURSE)

У статті запропоновано сучасне розуміння часток відповідно до виконуваних ними функцій. Йдеться про дефініцію частки в сучасному українському дискурсі, різновиди часток за роллю у слові і реченні.

Ключові слова: частка, функційні різновиди часток, дискурс, форматворчі частки, модальні частки.

The role of the Ukrainian language in the formation of a contemporary European nation, without exaggeration, is extremely big and powerful. It is impossible to build a patriotically conscious and united nation without the nation itself, without language, which is the connecting link between the past and the future and because human's attitude to language defines its social value. So now, more than ever, there are all possibilities and historical grounds that encourage studying the underlying processes of the Ukrainian language at all levels. We will try to cover particle, a small in size, but widely used and reasonably significant stratum of Ukrainian grammatical structure.

Many scientific studies have been devoted to this part of the speech (be it an analytical syntactic morpheme by another classification), however many unresolved issues still remain.

The scientific retrievals are still going on, which is particularly evidenced by the works of such prominent scientists as A. Zahnitko, I. Vykhovanets, F. Batevych, L. Bondarenko, G. Mukan et al., who have tried to suggest definition of particles, classify their semantic types, structural types, functional capabilities, lexicographical description.

The aim of this paper is studying functional types of particles considering the definition of particle and its manifestation in the contemporary discourse. In accordance with the purpose, the following tasks were put forward: 1) to form the modern understanding of particle; 2) to group particles by their meaning and the functions they perform; 3) to identify communication basis of particles.

In the modern Ukrainian language particle is primarily defined as an auxiliary part of speech, that provides additional shades to a word or a sentence, and serves as a means of form-building and derivation. This understanding of the particles was outlined by M. Plyushch, A. Hryshchenko, O. Ponomariv in their works. The most complete academic interpretation of particles, in our opinion, belongs to A. Hryshchenko, as he lays the foundations to modern understanding of particles as a class of constant functional words, which participate in designing communicative,